

**BADIIY MATNDA SO'Z MA'NOSINING KONTEKSTUAL
XUSUSIYATLARI**

Ibrohimjonova Shohruza,

University of Business and Science Filologiya fakulteti O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada badiiy matndan olingan misollar asosida so'zlarning kontekstual ma'nolari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida ayrim leksik birliklarning izohli lug'atda berilgan ma'nolari bilan matndagi qo'llanishi o'rtasidagi semantik farqlar ochib beriladi. Shuningdek, shevaga xos so'zlar va ko'chma ma'nolarning badiiy nutqdagi o'rni yoritiladi.

Kalit so'zlar: kontekstual ma'no, leksik birlik, sheva.

Аннотация. В статье анализируются контекстуальные значения слов на основе художественного текста. Выявляются различия между словарными и контекстуальными значениями, а также рассматривается роль диалектных и переносных значений в художественной речи.

Ключевые слова: контекстуальное значение, лексическая единица, диалект.

Annotation. This article analyzes the contextual meanings of words based on literary text examples. The study highlights differences between dictionary and contextual meanings and examines the role of dialectal and figurative expressions in artistic speech.

Keywords: contextual meaning, lexical unit, dialect.

Badiiy matn tahlili shuni ko'rsatadiki, unda qo'llangan ko'plab so'zlar o'zining lug'aviy ma'nosidan farqli semantik yuklama bilan ishlatiladi.

Jumladan, "shol" so'zi odatda "taxta" ma'nosida qo'llansa, berilgan parchada "qotib qolmoq" ma'nosida ishlatilgan. Bu kontekstual ma'noning yuzaga kelishiga yaqqol misoldir.

"Qora terdan ivigan" birikmasida "ivigan" so'zi lug'atda "quyuqlashmoq" ma'nosini bildiradi, biroq matnda u "terga botib qolmoq" ma'nosida qo'llangan.

"Gardan" so'zi izohli lug'atda "gavdaning bosh bilan yelka orasidagi qismi" sifatida izohlanadi, ammo matnda u "bo'yin" ma'nosida ishlatilgan.

Shevaga xos birliklar ham muhim o'rin egallaydi. Masalan, "momo" so'zi "buvi/ona", "ada" esa "dada" ma'nosida qo'llangan. "Boybichcha" esa "boyvachcha" ma'nosini anglatadi.

Fe'l shakllarida ham semantik o'zgarish kuzatiladi. "Qirtishlardi" so'zi lug'atda "tozalamoq" ma'nosini bildirsa, matnda "yaxshilab tozalamoq" ma'nosida kelgan. "Yulqinib" esa aslida "uzib olmoq" ma'nosida bo'lsa-da, kontekstda "yugurib ketmoq" ma'nosini anglatadi.

YANGI O'ZBEKISTON: FANLARARO TADQIQOTLAR MAYDONI

respublika ilmiy-nazariy konferensiya

“Yamoqchi” so‘zi lug‘atda tor ma’noda (poyabzal tuzatuvchi) ishlatiladi, matnda esa umumlashib “kosib” ma’nosida qo‘llangan.

“Shapatilamoq” fe’li lug‘atda “shapaloq urmoq” ma’nosini bildirsa, matnda umumiy “urmoq” ma’nosida kelgan.

“Kalovlanib qolmoq” birikmasi lug‘atda o‘z ma’nosini saqlagan bo‘lsa-da, kontekstda “hayron bo‘lib qolmoq” ma’nosini kuchaytirgan.

“Gurunglashmoq” so‘zi shevaga xos bo‘lib, “gaplashmoq” ma’nosini bildiradi.

“Dushvor” so‘zi lug‘atda “mushkul” ma’nosida keladi, matnda esa “qiyin” ma’nosiga yaqinlashgan.

“Xadiksirab” so‘zi “hadik olmoq” ma’nosidan “xavfsiramoq” ma’nosiga o‘tgan.

“Simirishdi” fe’li lug‘atda “ichmoq” ma’nosida bo‘lsa, matnda “ichib tugatmoq” ma’nosini bildiradi.

“Qobirg‘a” so‘zi shevaga xos talaffuzda berilgan.

“Qilg‘on”, “anglag‘on” shakllari eski va shevaga xos fe’l formalaridir.

“Bijg‘ish” so‘zi ham shevaga xos bo‘lib, matnda kuchli emotsional holatni ifodalaydi.

“Tarbiat”, “o‘qlov”, “ingrash” kabi birliklar ham shevaga xos bo‘lib, mos ravishda “tarbiya”, “ro‘zg‘or buyumi”, “yig‘lamoq” ma’nolarini bildiradi.

“Irg‘ishlardi” so‘zi lug‘aviy jihatdan boshqa ma’noni anglatga-da, matnda “qattiq ushlamoq yoki harakatlantirmoq” ma’nosida qo‘llangan.

Shuningdek, “qizg‘anib” so‘zi shevaga xos bo‘lib, kontekstga qarab turli ma’nolarni anglatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbek tilining izohli lug‘ati – Toshkent.
2. Shavkat Rahmatullayev – *Hozirgi o‘zbek adabiy tili*.
3. A. Hojiyev – *Tilshunoslik terminlari lug‘ati*.
4. Hozirgi o‘zbek adabiy tili.
5. Leksikologiya bo‘yicha manbalar